

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

књ. LXXVI, св. 1

ISSN 0350-185X

UDC 808

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
AND
SASA SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE

SOUTH SLAVIC PHILOLOGIST

Vol. LXXVI, No. 1

Editorial Board:

*Dr Rajna Dragičević, Dr Victor Friedman, Dr Najda Ivanova,
Dr Vladan Jovanović, Dr Aleksandar Loma, Dr Alina Maslova,
Dr Sofija Miloradović, Dr Miroslav Nikolić, Dr Slobodan Pavlović,
Dr Predrag Piper, Dr Slobodan Remetić, Dr Jelica Stojanović,
Dr Sreto Tanasić, Dr Zuzanna Topolińska, Dr Anatoly Turilov,
Dr Jasna Vlajić-Popović*

Editor-in-Chief

Rajna Dragičević

BELGRADE

2020

ISSN 0350–185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

књ. LXXVI, св. 1

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Предраг Пийер, др Слободан Реметић, др Јелица Сијојановић,
др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Виктор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2020

Први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године, у Београду. Часопис су покренули Љубомир Стојановић и Александар Белић, чланови Српске краљевске академије. Први уредник *Јужнословенског филолога* био је Александар Белић. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

СР - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

808

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ филолог= South Slavic
Philologist / главни уредник Рајна Драгићевић. - Књ. 1,
св. 1/2 (1913) ; књ. 2, св. 1/2 (1921)-књ. 11 (1931) ; књ. 12
(1933)-књ. 17 (1938/1939) ; књ. 18, св. 1/4 (1949/1950)-
. - Београд : Српска академија наука и уметности :
Институт за српски језик САНУ, 1913; 1921-1931; 1933-
1938/39; 1949/50- (Београд : Чигоја штампа). - 24 cm

Полугодишње. - Друго издање на другом медијуму:
Јужнословенски филолог (Online) = ISSN 2406-0763
ISSN 0350-185X = Јужнословенски филолог

Секретар Уређивачког одбора
др Владан Јовановић

Рецензенти:

др Јасна Влајић-Поповић, др Даринка Гортан-Премк, др Јасмина Грковић-Мејдор,
др Рајна Драгићевић, др Душка Кликовац, др Милош Ковачевић, др Александар Лома,
др Софија Милорадовић, др Слободан Павловић, др Катарина Расулић,
др Слободан Реметић, др Божо Торић

Израду и штампање финансирало је
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 23. 6. 2020. г.

Издају:

Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, Београд
Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, Београд

Коректура
Дивна Продановић

Припрема за штампу
Давор Палчић (*palcic@eunet.rs*)

Штампа
Чигоја штампа,
Студентски трг 13, Београд

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број 413-00-724/2002-01
од 17. 7. 2002. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

САДРЖАЈ

Студије и расправе

Маргарита И. Чернышева: Итоги 45-летнего издания <i>Словаря русского языка XI–XVII вв.</i>	9
Маргарита И. Чернышова: Резултати четрдесетпетогодишњег издавања <i>Речника руског језика од XI до XVII века</i>	39
Margarita I. Chernysheva: <i>Dictionary of the Russian Language XI–XVII Centuries: Results of the Forty-Five-Year Edition</i>	40
Марта Ж. Бјелетић: К вопросу о происхождении праслав. <i>*kovylъ / *kovylъ ‘Stipa pennata’</i>	41
Марта Ж. Бјелетић: Прилог проучавању порекла псл. <i>*kovylъ / *kovylъ</i> <i>‘Stipa pennata’</i>	54
Marta Ž. Bjeletić: A Contribution to the Study of the PSI <i>*kovylъ / *kovylъ</i> <i>‘Stipa pennata’</i>	55
Александр М. Милановић: Изведенице са суфиксом <i>-ānka</i> као огледало културног развоја	57
Александр М. Миланович: Производные слова со суффиксом <i>-ānka</i> как зеркало культурного развития	75
Aleksandar M. Milanović: Derivatives with the <i>-ānka</i> Suffix as a Mirror of Cultural Development	76
Татјана Г. Трајковић, Милица М. Михајловић: Говор Врања кроз призму диглосивности	77
Татјана Г. Трајкович, Милица М. Михайлович: Говор города Вранье через призму диглосии	103
Tatjana G. Trajković, Milica M. Mihajlović: Vranje Speech through the Prism of Diglossia	104
Рајна М. Драгићевић: О неологизмима у српском језику из угла балансирања корпуса за израду вишетомног речника савременог српског језика Матице српске	107
Рајна М. Драгичевич: О неологизмах в сербском языке с точки зрения подготовки корпуса для многотомного словаря современного сербского языка Матицы сербской	120
Rajna M. Dragičević: On the Neologisms in Serbian from the Viewpoint of Corpus Preparation for the Compilation of the Matica Srpska Multivolume Dictionary of Contemporary Serbian	121
Ксенија Д. Богетић: Вредносна димензија метафора у дискурсу: о могућностима споја теорије појмовних метафора и теорије вредновања	123

- Ксения Д. Богетич: Оценочное измерение метафоры в дискурсе:
о возможностях объединения концептуальной теории метафоры
и теории оценки 141
- Ksenija D. Bogetic: The Evaluative Dimension of Metaphor in Discourse:
on the Possibilities of Bringing Together Conceptual Metaphor Theory
and Appraisal Theory 142

Некролог

- Први старословениста Института за српски језик САНУ:
Димитрије Е. Стефановић (Будимпешта, 20. август
1936 – 15. новембар 2019) (В и к т о р Д. С а в и ћ) 143

Хроника

- Научни скуп *Историјска лексикографија српског језика*. Српска
академија наука и уметности – Магича српска. Нови Сад,
6–7. децембар 2019 (Слободан Ј. Павловић) 149

Прикази и критика

- Марјан Марковић, Зузана Тополињска. *Македонски ~ њолски:
семантичка деривација на одбрани њрасловенски корени*.
Скопје: Македонска академија на науките и уметностите,
2019, 177 стр. (Н е н а д Б. И в а н о в и ћ) 159

- Зоран Симић. *Синтакса њадежа у говору романијског њлајња:
метифоризација њросњора*. Библиотека Јужнословенског
филолога, Нова серија, књ. 25, Рајна Драгићевић (ур.).
Београд: Институт за српски језик САНУ, 2018, 373 стр.
(С р е т о З. Т а н а с и ћ) 166

- Језик као зањис кулњуре у ењнолошкој и лингвистичкој анализи
на релацији Србија – Македонија / Јазикњ како зањис на
кулњурања во ењнолошкања и лингвистичка анализа на
релација Србија – Македонија*. Том 1. Предраг Пипер и Марјан
Марковић (ур.). Београд – Скопје: Српска академија наука
и уметности, Одељење језика и књижевности – Македонска
академија на науките и уметностите, Истражувачки центар
за ареална лингвистика „Божидар Видоески“, 2018, 204 стр.
+ фотографији и карти
(С н е ж а н а П е т р о в а - Ц а м б а з о в а) 174

- Татјана Трајковић. *Говор Прешева*. *Српски дијалекњолошки
зборник LXIII* (2016): стр. 277–578.
(Б р а н к и ц а Ђ. М а р к о в и ћ) 179

Дејан Милорадов, Ивана Ђелић, Катарина Сунајко, Растко Ајтић,
Имре Кризманић. *Байрахолошко-херџејолошки речник
српскога језика. Имена водоземаца и гмизаваца*. Нови Сад:
Матица српска, 2019, 184 стр. (Р а ј н а М. Д р а г и ћ е в и ћ) . 185

Deutsche Beiträge zum 16. Internationalen Slavistenkongress,
Belgrad 2018. Herausgegeben von Sebastian Kempgen,
Monika Wingender und Ludger Udolph (= Die Welt der Slaven.
Sammelbände. Sborniki 63). Wiesbaden: Harrassowitz, 2018,
539 pp. (М и о д р а г М. В у к ч е в и ћ) 191

Јелка Матијашевић. *Дериваџолошко-лексиколошка исџираживања
руског и српског језика*. Зборник радова. Вера Васић и Марија
Стефановић (ур.). Нови Сад: Филозофски факултет, 2019,
718 стр. (Ј а с м и н а Н. Д р а ж и ћ) 206

Миливој Алановић. *О дојунама и дојуњавању у српском језику*.
Нови Сад: Филозофски факултет, 2019, 268 стр.
(М а р и н а М. Н и к о л и ћ) 223

Библиографија

Библиографија за 2018. годину расправа и дела из индоевропске
филологије и опште лингвистике која су објављена у Србији,
Црној Гори и Републици Српској (А н а В. Г о л у б о в и ћ) . . . 227

Регистри

Регистар кључних речи LXXVI књиге
Јужнословенског филолога, св. 1 357

Регистар имена LXXVI књиге
Јужнословенског филолога, св. 1 359

Напомена 397

Миливој Алановић. *О дојунама и дојуњавању у српском језику*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2019, 267 стр.

Монографија проф. др Миливоја Алановића *О дојунама и дојуњавању у српском језику* састоји се од четрнаест поглавља подељених у два дела, на 267 страница. Поглавља су обједињена у засебне целине: прву *Ојшїа размаїрања: начела, ѿјмовник, јединице* чини пет прилога пре свега теоријског карактера, а другу *Огледи и расїраве из ѿроблематїике валенїности речи*, девет прилога о конкретним валенцијским карактеристикама глагола, именица, придева и тако даље.

Први део књиге *Ојшїа размаїрања: начела, ѿјмовник, јединице* почиње прилогом *Акїанїи и сиркосїанїи: грамаїичка и/или семанїичка дихоїомија* где су описани основни постулати теорије валентности, којом се последњих година Миливој Алановић интензивно бави. У наведеном прилогу дефинишу се појмови попут актаната и сирконстаната, онако како их је дефинисао најпре граматичар Лисјен Тенијер (Lucien Tesnière) уз допуне и прецизирања која су донела даља лингвистичка разматрања (депенденцијална граматика, функционална граматика, падежна граматика и др.), а затим је проблематизован покушај разврставања зависних граматичких јединица у две класе – у допуне и додатке, показујући сврсисходност увођења прелазних категорија. Без обзира на временску дистанцу, показано је да су многи Тенијерови ставови (попут разликовања семантичке и синтаксичке структуре реченице, затим посматрања реченице као хијерархијски устројене конфигурације, промоције глагола за структурно чвориште реченице, те свест о постојању нуклеуса као структурног и семантичког центра реченице) и данас актуелни пошто омогућују потпун(и)у граматичку анализу.

У другој студији *Валенїности и синїагмаїски односи међу речима* дата су начела теорије валентности кроз тумачења односа међу реченичним елементима, а то су валентност и рекција. Валентност се разумева као општа способност управљања, док се рекција узима као специфичан израз те способности. Валентност се може класификовати на квантитативну и квалитативну у зависности од броја комплемената, односно од формалних карактеристика депенденса, а на обавезну и факултативну у

зависности од тога да ли је реч о оптималном или максималном броју комплемената укључених у реченицу, где опет оперишемо с појмовима допуне и додатака. Осим синтаксичке валентности, сам концепт валентности је проширен у последњим деценијама двадесетог века, тако да се данас говори и о семантичкој и прагматичкој валентности. Валентост се позиционо дели на леву и десну, а у зависности од тога да ли је у питању потенцијал речи или морфема, може се говорити о макровалентности и микровалентности. Рекција пак може бити категоријална (подразумева рекцијски потенцијал целе класе или поткласе речи) или лексичка (унутар класе прави се поткласификација с обзиром на рекцијску способност појединих носилаца валентности). На јаку и слабу рекцију делимо у зависности од степена предвидивости и сталности морфолошке форме зависности. Алановић у односе међу реченичним елементима које обрађује теорија валентности уводи и појмове прикључења и конгруенције.

У прилогу *Основне валенцијске операције у сџрукџурирању реченице* уводи се појам валенцијских операција: редуција, екстензија, варијација и контракција. Од значаја је што се у раду нуди нешто другачија класификација адвербијала од оне која је уобичајена у србистици, на обавезне и слободне допуне и додатке, управо захваљујући формулисању основних валенцијских операција. На ову тему надовезује се и студија *Дојуне и додаци – између обавезности и испусности*, у којој се указује на структурно и семантички мотивисане критеријуме за класификацију допуна и додатака, те проблеме и недоследности постојеће дихотомне поделе зависних реченичних чланова. Субјекат, објекти, атрибути, логички субјекти, адвербијали посматрани су из аспекта испусности (елиминације) и обавезности, што је показало да се не може строго говорити о разграничењу допуна и додатака, већ би боље било увести не чак ни концепт центра и периферије, како Алановић препоручује, већ један тројни систем валенцијских јединица „где би се на једном крају налазиле допуне, обавезне, испустиве и факултативне, на другом додаци, пратећи и слободни, док би се у прелазном појасу међу овим оштро супротстављеним категоријама сместили адјункти (или придруге) као обавезни, проширујући додаци“.

Поглавље *Валенцијски сџајтис и хијерархија синџаксичких јединица* најпре нуди одговор на питање у каквом су односу глагол и предикат, а затим је дат покушај хијерархизације зависних реченичних и синтагматских чланова на посебне, типичне и атипичне допуне и додатке, а факултативне именичке одредбе у одредбене и линеарне редове. Алановић убедљиво показује да у савременим граматичким истраживањима није нужно одрицање од неких одавно утврђених и делом превазиђених методолошких принципа, али да те исте принципе треба уподобити са савременим лингвистичким тековинама и сазнањима, што мора да буде једно од релевантних програмских начела сваке теорије.

Циљ овог дела књиге јесте да се покажу различите традиције бављења питањем валентности, што даље води вишем степену кохерентности унутар саме теорије. Развој синтаксе, имајући у виду депенденцијалну и генеративну граматику, генеративну семантику, когнитивну лингвистику, функционалну граматику и др., донео је нове приступе за проверу статуса традиционалних синтаксичких јединица из семантичке, прагматичке, информативне и валенцијске перспективе, „што је у крајњем допринело да се примарно синтаксичке категорије класификују семантички, прагматички и валенцијски, те да један вид описа не искључује онај други већ да га допуњује или проширује“.

Други део књиге *Огледи и расправе из проблематике валентности речи* почиње студијом *У њојрази за реченичним предикатом – два њућа исти циљ*, која за предмет има предикат, коме се прилази из угла две, често супротстављене теорије – депенденцијалне граматике и функционалне граматике. Алановић то чини с одређеним циљем, а то је да покаже да предикат није само реченични члан већ, много чешће, део реченице, што значи да се његове границе могу али и не морају поклапати са границама финитума. Структурни приступи језику, које нуди депенденцијална граматика, служе за одређивање реченичних елемената, док функционални омогућују њихово повезивање.

У прилогу *Објекти – у раскораку између облигаторности и факултативности* аутор се бави обавезношћу објеката у реченичној структури, а у раду *Коймилементарности глаголске и именичке валентности у свешћу изражавања транзитивности* семантичком транзитивношћу. Иако именске речи нису носиоци синтаксичке транзитивности, Алановић показује да на семантичком плану оне то свакако умеју да буду (нпр. *иад са мосћа; долазак у њодне; свесћан њоследица*), посебно оне из групе девербатива и деадјектива. То показује да дијатезу треба дефинисати пре као семантичку категорију, будући да су носиоци транзитивности ипак лексичке јединице, на шта је у раду указано.

Наредна студија *Начела њридевске валентности* бави се валенцијским потенцијалом придева, на тај начин проширујући теорију валентности на све синтагматске везе у коју ступају лексичке јединице, заузимајући тако улогу регенса, односно депенденса.

У наредна два поглавља аутор анализира две класе глагола, каузативно-манипулативне и глаголе асистенције. У раду *Основни њринцији синтаксичко-семантичке валентности каузативно-манипулативних глагола* најпре се дефинишу значења *каузативности, манипулативности* итд. а затим се даје структурно-функционална класификација на основу валентности, док се у раду *Синтаксичко-семантичка валентности глагола асистенције* кроз анализу валентности проверавају неки од најважнијих валенцијских принципа, попут алтернације и контракције.

Следећа три поглавља (*О значењу и значењима дојунске клаузе, Дојунска клауза у каузативно-манипулативне глаголе и Пример*

лексикализације значења: улога дојунске клаузе уз један ијий именичког регенса) посвећена су допунској клаузи. Први рад представља одличан прилог за студенте и све оне који се сусрећу с проблемима класификације и систематизације знања о допунској клаузи. Иако је допунској клаузи доста пажње посвећено, оне нису обрађиване са јединственог теоријског и методолошког становишта, што се непосредно одразило на њихово различито именовање и на примену различитих принципа класификације, углавном граматичких и комуникативних. Алановић представља проблеме који су се јављали у досадашњим класификацијама допунских клауза, а затим посебну пажњу посвећује значењу изричности. Након тога дата је класификација на основу типа регенса и типа структуре коју конституише, а затим и синтаксичко-семантичка анализа допунских клауза.

С обзиром на то да се валентност најпре и доминантно односила на глаголе, могло би се поставити питање структуре ове монографије, односно зашто се у другом делу књиге није пошло од глагола, па затим наставило с предикатима, објектима итд.

Треба нагласити да је захваљујући књизи Миливоја Алановића *О дојунама и дојуњавању у српском језику* теорија валентности успешно примењена и на савремени српски језик. Иако се теорији валентности замера на теоријско-методолошкој превазиђености будући да потиче из структуралне граматике, а савремена лингвистичка истраживања углавном се базирају на односу језика и мишљења, односно значења, текста и контекста, како и сам Алановић истиче, смена теоријских модела не само да не оспорава вредности структуралног приступа него показује управо његову применљивост. Из тих разлога у ову теорију, свакако под утицајем падежне граматике и теорије комуникације, укључују се, уз синтаксичку, и семантичку и прагматичку перспективу, захваљујући чему се сам концепт валентности преноси на различите језичке нивое.

Несумњиво је да су управо такве студије из области синтаксе и семантике од изузетног значаја за развој наше језичке науке. Вредност овога дела огледа се у аргументовано вођеној анализи, поткрепљеној валидним примерима, као и у примени савремених теоријско-методолошких достигнућа уз сасвим прецизно образложену научну терминологију.

Монографија Миливоја Алановића *О дојунама и дојуњавању у српском језику* представља велики допринос српској лингвистици и изузетно значајно научно дело, које може бити веома подстицајно за будуће сличне подухвате у области граматике српског језика, али се њен допринос може сагледати и у знатно ширим, теоријско-лингвистичким оквирима.

Марина М. Николић*

Институт за српски језик САНУ, Београд

* marina.nikolic@isj.sanu.ac.rs